

Foto: Jurjen Poeles

VAN TREINPOËZIE TOT BOOKSTAGRAM

De mogelijkheden van sociale media in het literatuuronderwijs

Thijs Overpelt creëerde het Instagramaccount @boekenjongen. Hij adviseert docenten om sociale media niet af te wijzen maar juist te gebruiken in hun literatuurles.

THIJS OVERPELT

Ik ben Thijs (19), tweedejaarsstudent Nederlandse taal en cultuur aan de Universiteit van Amsterdam en fanatiek lezer. Maar dat was ik niet altijd. Enkele jaren geleden nog, in de onderbouw van de middelbare school, raakte ik geen boek aan. In de bovenbouw veranderde dat langzaam. Dat kwam door enthousiaste, bevlogen en belezen docenten, die mij lieten zien hoe divers, hoe mooi, hoe allesomvattend literatuur kan zijn. Ik heb daar geluk mee gehad, met die docenten. En ik weet dat lang niet elke leerling dat geluk heeft. 'De vanzelfsprekende belezenheid van de leraar Nederlands lijkt te verdwijnen', stellen Marie-José Klaver en Yra van Dijk in *Omdat lezen loont* (2023). 'Veel leraren laten zich leiden door "wat goed

scoort op de literaire markt" en wat dus veel aandacht krijgt in de media, en hebben daarnaast weinig zicht op alternatieve recente titels' (p. 31).

Sociale media: vriend of vijand

Natuurlijk: een docent die geen excessieve lezer is, is niet per definitie een onbekwame docent. Maar, als een gebrekkige leeservaring bij docenten ervoor zorgt dat de kwaliteit van het literatuuronderwijs daaronder lijdt, als die bijdraagt aan de ontleding van een toekomstige generatie, dan is er een probleem. Want, hand in hand met verslechterend leesonderwijs gaat kelderende geletterdheid van de leerling. En wie laaggeletterd is, kan simpelweg niet voldoende meekomen in de maatschappij. Denk aan het lezen van medische bijsluiters, het kun-

nen begrijpen van overheidsbrieven en kritisch kunnen zijn op misleidende informatie. 'Nog onmogelijker in cijfers uit te drukken is het culturele verlies,' schrijven de redacteurs van *Omdat lezen loont terecht*, 'wanneer we belangstelling verliezen voor de verhalen waarmee we vertellen wie of wat we in de wereld met elkaar zijn en kunnen worden.' Kortom: de vraag is allang niet meer óf er een leescrisis is. De vraag is: hoe lossen we die op?

In de zoektocht naar die oplossing schiet de docent, de wetenschapper, de pedagoog, de ouder, snel in een conservatieve kramp en concludeert: sociale media zijn de aartsvijand van het leesplezier. Ik zal de laatste zijn die ontkent dat digitalisering hierin een rol speelt. Maar betekent dit dat we de media die het dagelijks leven van de jongeren reguleren en beheersen dan maar moeten

afschaffen, boycotten, ze aan de kant moeten zetten? Naast het feit dat dit praktisch onmogelijk is, is het ook niet slim! Veel beter kunnen we, juist door die media in te zetten, de nieuwe generaties aan het lezen krijgen. En, want dat is waar het uiteindelijk om gaat, van die leerlingen kritische, autonome en empathische wereldburgers maken.

Het gevaar van de digitale boekverkoper

Ik raakte aan het eind van mijn middelbareschoolcarrière in de ban van (hedendaagse) literatuur. Ik ontdekte door het enthousiasme van mijn eigen docente en haar voorkeur voor hedendaagse teksten, dat literatuur lang niet zo stoffig was als ik altijd had gedacht. *De avonden* vond ik maar saai. *De ontdekking van de hemel*, ik snapte er niks van. *Het gouden ei* koos ik enkel door de kleine hoeveel-

heid bladzijden. Maar toen las ik *Confettiregen* (Splinter Chabot), *Confrontaties* (Simone Atangana Bekono) en *De familie Wachtman* (Christiaan Alberdingk Thijm): boeken die recenter waren uitgekomen en veel dicht bij mijn eigen belevingswereld stonden, met thema's als seksuele diversiteit, discriminatie en contemporaine maatschappelijke kwesties. Ik ontdekte dat literatuur ook leuk kon zijn (hoewel wij gemaand werden dat woord, 'leuk', nooit ofte nimmer in verslagen te gebruiken; een boek is mooi, een boek is heftig, schrijnend, niet 'leuk'), dat die kon prikkelen, dat die kon aansluiten bij mijn eigen leven, of zich er juist compleet van kon distantiëren – dat literatuur iets was waar ik me toe kon verhouden.

Dit besef is bij mij enkel gekomen door heel veel te lezen, en er daardoor achter te komen welke stijlen, thema's en genres mij als lezer aanspreken. In die 'literaire identiteitsvorming' speelden sociale media als TikTok en Instagram een grote rol: algoritmen, die op basis van mijn scrolgedrag wisten wat mijn voorkeuren waren, schotelden me filmpjes voor van Amerikaanse influencers die op een flitsende manier boeken aanraadden die perfect bij me pasten. Deze filmpjes, vaak met de hashtags #BookTok of #InstaBook zijn onwijs popu-

lair, ook in Nederland. 'Hoopgevend', noemt Charlotte Remarque (2022) dat in *de Volkskrant*, omdat het 'bewijst dat jongeren echt wel willen lezen'. Remarque is student geschiedenis en literatuur en werkt als proeflezer bij een literaire uitgeverij. Maar, stelt zij ook terecht, die filmpjes en besproken boeken 'komen de variatie van het gebodene niet ten goede'. Daarbij zijn de boeken die viral gaan bijna alleen maar Engelstalige, of uit het Engels vertaalde boeken. De TikTokgeneratie (waar ikzelf toe behoor) wordt hierdoor dus niet blootgesteld aan de diversiteit die de Nederlandse letteren te bieden hebben.

Het literaire paard van Troje

Om aan dit (heel grote) systeem een (heel klein) Nederlandstalig steentje bij te dragen, startte ik een Instagram-account, dat ik @boekenjongen noemde. Probeer het te zien als het literaire paard van Troje. Met een arsenaal aan romans, dichtbundels en (literaire) essays rijd ik de stadsmuren van een machtige, door tieners dichtbevolkte stad binnen. Eenmaal binnen, overval ik de bewoner van Instagram met mijn leger. Mijn strijders: Lize Spit, Tobi Lakmaker, Maartje Wortel, Valentijn Hoogenkamp, Nina Polak, Lieke Marsman, nog tientallen anderen. De

dappere soldaten der Nederlandse letteren: gewapend met hun teksten veroveren ze de harten van mijn, hun, doelgroep.

Hoewel ik al snel wist dat ik niet mee wilde gaan in het haastige, op populariteit gerichte karakter van BookTok en Bookstagram, besloot ik wel om mijn tekstjes laagdrempelig en begrijpelijk te houden. Zo poste ik over *De geschiedenis van mijn seksualiteit* van Tobi Lakmaker: 'Jullie snappen vast, na het lezen van *Mijn lieve gunsteling* verlangde ik naar iets waar ik ook een beetje blij van zou worden. En dat werd iets meer dan een beetje: ik heb écht gelachen', en schreef ik over *Melktanden* van Emma Curvers: 'Hier was ik naar op zoek! Ik zat al een aantal weken in een semi-leessleur, maar dit boek heeft me er weer helemaal uitgehaald.'

Naast deze positieve berichten probeer ik ook te laten zien dat niet elk boek fantastisch hoeft te zijn, zelfs – of misschien juist – als de standaardmedia laaiend enthousiast zijn. Over Jeroen Brouwers' *Cliënt E. Busken* poste ik: 'Stom en saai. Na 10 pagina's snapte ik 't ook al', en *Tussentijds* van Peter Zantingh kon niet aan mijn brutaliteit ontsnappen: 'Saai. Langzaam. Geen interessante karakters. Geen interessant plot. Heeft me op geen

enkel moment kunnen boeien, helaas.' Jonge mensen, leerlingen, moeten af van het idee dat een boek goed of slecht is: ze kunnen een boek goed of slecht vinden, op basis van hun eigen horizon, op basis van hun eigen analyse en interpretatie.

De leerling als literaire betekenisgever

Dit punt kan ook aanvulling bieden op het door Yra van Dijk en Els Stronks (2022) geïntroduceerde idee van 'onderzoekend lezen': zij herdefiniëren het begrip *begrijpend lezen*, waarin de analyse van een tekststructuur de laatste jaren centraal is gaan staan, door interpretatie van rijke teksten prioriteit te geven. Het is een didactiek waarin de leerling (weer) vooropgesteld wordt in de totstandkoming van de betekenis van een tekst. Het model werkt op basis van 'een gemeenschappelijk conceptueel kader dat ervan uitgaat dat lezers teksten kunnen gebruiken om informatie te verkrijgen', maar ook om zich op 'zowel sociaal als intellectueel' (p. 72) vlak te kunnen engageren met de tekst, en daarmee met de wereld om hen heen. De connectie tussen literatuur en sociale media kan bijdragen aan deze dialectische aanpak van wederzijdse betekenisvorming: literatuur de online leefwereld van de

Ik wil aan mijn leeftijdsgenoten laten zien dat literatuur iets is wat ze kan helpen in de zoektocht naar hun eigen identiteit en hun plek in de wereld

leerlingen inbrengen kan ze weer het idee geven dat zij ook onderdeel zijn van het literaire circuit, dat ze er middenin staan, en dat, ook zij, er iets van mogen vinden.

In de drie jaar dat ik nu actief ben als @boekenjongen heb ik al veel jongeren kunnen aansteken met wat ik zelf het 'literatuurvirus' noem en daar ben ik best trots op. Ik wil aan mijn leeftijdsgenoten laten zien dat literatuur, naast iets dat ze kunnen analyseren, waarover ze verslagen kunnen schrijven en presentaties kunnen geven, iets is wat ze kan helpen in de zoektocht naar hun eigen identiteit en hun plek in de wereld. De meest sprekende voorbeelden hiervan zijn wellicht de keren dat ik steun kon zijn voor jonge queer personen, enkel door hun een paar romans aan te raden (zoals *Confettiregen*, *Antiboy* of *Terug naar Tarvod*) en met ze in gesprek te gaan over deze boeken.

Leestips van Thijs Overpelt

Vakliteratuur

Literatuur in de wereld (2013) van Femke Essink, Gaston Franssen en Jan Rock (redactie) gaat over onderzoek naar de Nederlandse literatuur (in al haar vormen). Overpelt: 'Het boek wordt veel gebruikt op de universiteit, en heeft mij inzichten opgeleverd over de verschillende manieren waarop literaire teksten benaderd kunnen worden.' Alle bijdrages aan *Literatuur in de wereld* vertrekken vanuit een duidelijk standpunt: de literatuur staat midden in de wereld. 'Dit uitgangspunt is ook cruciaal in het voortgezet onderwijs, waar de leerling zich bewust moet worden van het feit dat ook hij een belangrijk onderdeel is van het literaire circuit.'

Fictie

Tosca (2023) van Maud Vanhauwaert is een verslavende roman over een toxische verhouding tussen May (vertaalster van Russische literatuur en universitair docent) en de jonge vrouw Aline. Overpelt: 'Het ritmische en stijlvolle proza wordt afgewisseld met prachtige gedichten. De roman vervaagt genregrenzen en is uniek in zijn soort. Prachtig!'

De rol van sociale media in de literatuurles

Allemaal leuk en aardig, die ietwat idealistische uitspraken over hoe mooi de wereld zou zijn als alle leerlingen meerdere boeken per jaar zouden lezen en zichzelf erdoor 'vinden'. Maar hoe kunnen deze ideeën vorm krijgen in het literatuuronderwijs? Hoe kan de docent deze platformen omarmen, in plaats van verwerpen, en sociale media niet zien als de monsters onder de bedden van jongeren, maar als de goede feeën aan hun voeteneinden?

De angst voor technologie (voor smartphones, voor sociale media) moet verdwijnen om de mogelijkheden en voordelen ervan te kunnen zien. Het lijkt een achterhaald punt, maar dat is het allerminst: sinds het begin van dit jaar zijn smartphones in het voortgezet onderwijs niet meer toegestaan. Pedagoog en mediadeskundige Daniël Lechner (2023) schrijft in lijn met mijn eigen punt over het inzetten van smartphones in het onderwijs dat het juist 'uitnodigt tot gepersonaliseerd en adaptief leren, tot authentiek leren, netwerken, leergemeenschappen en *connected learning*, verbonden leren. De uitdaging voor docenten, leerplanontwikkelaars en uitgever is het onderwijs te versterken met deze unieke mogelijkheden van de smartphone. Dat is een pittige opgave, die moed, energie en vindingrijkheid vergt. Hoe lastig ook, we kunnen ons er niet aan onttrekken.' In drie opvolgende punten zal ik nu uiteenzetten hoe deze 'pittige opgave' vormgegeven zou kunnen worden voor het schoolvak Nederlands, gefocust op het literatuuronderwijs.

Allereerst kan een docent zélf actief worden op sociale media. Bijvoorbeeld door het volgen van literaire uitgeverijen. Zo zijn uitgeverijen als Das Mag, Atlas Contact en Querido erg actief op Instagram, evenals schrijvers als Hanna Bervoets, Lucas Rijneveld en Tatjana Almulic. Hetzelfde geldt voor culturele organisaties als het CPNB, de Boekenweek en Libris en literaire Instagrammers: @boekencurator, @miracolpaert, @boekenzoet, of ik: @boekenjongen. Met het volgen van deze accounts en hun verhalen blijven docenten op de hoogte van ontwikkelingen en discussies binnen het literaire veld, en kun-

De uitgelezen plek om jonge schrijvers tegen te komen, literaire discussies te volgen en geïnspireerd te raken?

Juist, sociale media

nen zij deze vertalen naar de literatuurlessen. Zij moeten in staat zijn de juiste leesadviezen te geven aan hun leerlingen. Daarvoor moeten ze die leerlingen (redelijk) goed kennen en hun leefwereld begrijpen, alsmede op de hoogte zijn van recente ontwikkelingen in de literatuur. De uitgelezen plek om jonge schrijvers tegen te komen, literaire discussies te volgen en geïnspireerd te raken? Juist, sociale media.

Daarnaast kunnen docenten er ook voor kiezen om deze online platformen zélf het werk te laten doen. Zo kunnen ze de leerlingen in de les accounts aanraden die ze kunnen volgen, zodat hun algoritmen een literair kleurtje krijgen, en ze, wellicht onbewust, aangestoken worden met het eerdergenoemde 'literatuurvirus'. Dit kunnen natuurlijk dezelfde secundaire accounts zijn die ik net al beschreef, maar literatuur is ook in primaire vorm op Instagram te vinden. Denk bijvoorbeeld aan het account @taaltriggert, waarop dagelijks korte gedichtjes worden gepost, of @treinpoëzie, waarop readymade-poëzie wordt gepresenteerd, afgeleid van gesprekken die mensen voeren in het openbaar vervoer. @larsvdwerf en @kleinestukjesversheid zijn andere goede voorbeelden van socialemediapoëzie. Dit zijn manieren om poëzie en proza weer dicht bij de belevingswereld van de jonge generatie te krijgen: door ze in hun eigen territorium (sociale platformen) te 'confronteren' met de literatuur, zal de drempel lager en lager worden om een goede roman op te pakken.

Om nog een stapje verder te gaan: de combinatie literatuur en sociale media kan ook zélf een rol spelen in het onderwijs als studieobject. Laat de leerlingen in plaats van of als aanvulling op verslagen, presentaties, essays en recensies ook eens zo'n Instagrampost of TikTokvideo maken over hun leeslijstliteratuur. Naast de integratie van sociale media, onderwijs en literatuur leert het maken van deze content de leerling ook nog eens een interpretatie en mening op een bondige wijze vorm te geven en over te brengen, en kan het een goede oefening zijn in het samenvatten of parafraseren van langere teksten.

Natuurlijk moet er, vooral bij mijn laatste suggestie, gewaakt worden voor de 'verleuking' van het onderwijs, waarvoor Marie-José Klaver en Yra van Dijk waarschuwen in *Omdat lezen loont* (2023). Zo stellen ze: 'Omdat veel leerlingen nooit hebben geleerd een boek of verhaal (uit) te lezen, nemen leraren ook in het voortgezet onderwijs steeds vaker hun toevlucht tot fragmenten, vlogs, leesbingo's, boekenproeverijen, leessandwiches, boeken-sushi's, speeddaten met boekendozen, bookface, coverquizen, bookflix enzovoort. Vervolgens worden deze boeken waarover deze "werkvormen" gaan niet gelezen' (p. 24). Ik zeg dan ook niet dat deze 'leuke' vormen van onderwijs prioriteit moeten krijgen over het 'stapsgewijs leren begrijpen, analyseren en interpreteren van verhalen' (p. 25), maar wel dat de integratie van sociale media, literatuur en onderwijs (waar wat interdisciplinaire, noem het 'leuke' werkvormen een onderdeel van zijn) een oplossing kan bieden voor de leescrisis.

Het online leven hoort bij de leefwereld van jongeren. Het is dan ook onzinnig om dat deel af te wijzen en als iets engs, iets bedreigends te zien. Ik poog niet een waterdicht onderwijsplan aan te reiken; ik ben tenslotte geen docent. Maar met conservatisme komen we er niet. Sociale media en literatuur zijn niet onverenigbaar, maar juist met elkaar verbonden. ■

Thijs Overpelt (2004) rondde in 2022 het atheneum af aan het Jac. P. Thijssse College in Castricum en is nu bachelorstudent Nederlandse taal en cultuur aan de Universiteit van Amsterdam, waar hij zich specialiseert in moderne letterkunde.

LITERATUUR

Dijk, Y. van, & Stronks, E. (2022). Onderzoekend lezen: Geïntegreerd leesonderwijs en de rol van de leerling als betekenisgever. *Nederlandse Letterkunde*, 27(1), 63–83.

Klaver, M.-J., & Dijk, Y. van. (2023). De kloof verwijdt zich: De leescrisis en ongelijkheid. In Y. van Dijk, M. Hamel, M.-J. Klaver, & E. Stronks (Red.), *Omdat lezen loont: Op naar effectief leesonderwijs in Nederland* (p. 24–37). Pica.

Lechner, D. (2023, 28 februari). Op onze smartphones leren we het meest, dus een verbod op school is niet slim. *Trouw*.

Remarque, C. (2022, 17 november). Als je een tijdje op #BookTok doorbrengt, voelt het al snel alsof er maar vijf boeken bestaan. *de Volkskrant*.